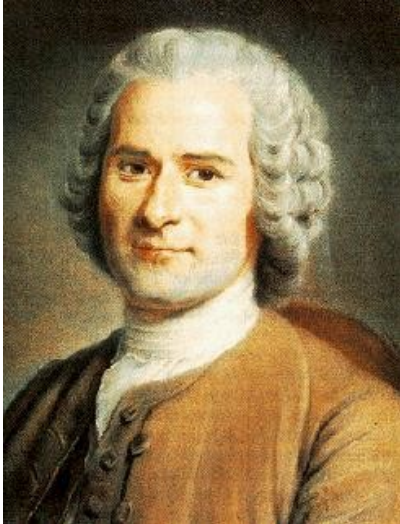

Rousseau, Jean-Jacques (1712-1778) HIST. `rousseau.wav', `play"]

Filòsof suís, **il·lustrat** i **romàntic**, nascut a Ginebra. La seva mare, Suzanne Bernard, mor als pocs dies d'haver donat a llum, i el seu pare, Isaac Rousseau, el va educar a casa llegint amb ell novel·les sentimentals i les *Vides* de Plutarc, però quan per causa d'un duel es veu obligat a exiliar-se de Ginebra per evitar la presó, abandona al petit Jean-Jacques de deu anys d'edat, que és acollit pel seu oncle i enviat a viure a pensió, junt amb el seu propi fill, a casa d'un clergue, on rep per primera vegada una certa educació escolar. Tornat a Ginebra, entra a treballar com a aprenent d'escrivà i de gravador. Quatre anys més tard, el 1728, abandona casa seva i Ginebra, després d'arribar tard a la ciutat i veure de lluny com se li tanquen les portes, i als seus setze anys es llança al món aventuradament.

A Annecy, Savoia, és acollit per un clergue, que el recomana a una conversa al catolicisme, Mme. de Warens, qui al seu torn l'envia a un catecumenat a Torí, on abandona el calvinisme i és batejat com a catòlic; serveix com criat durant un temps en aquesta ciutat, i finalment torna amb Mme. de Warens, amb qui estableix una amistat materno-filial, que amb el temps es transforma en amorosa i apassionada. Transcorren deu anys de lectures, estudis, obres literàries de poca importància, aventures, viatges, ruptures i tornades a Annecy, fins que es produeix la ruptura definitiva amb la dona que fins llavors li havia donat estabilitat emocional. Marxa a París, on presenta a l'Acadèmia de Ciències un *Projecte concernent a nous signes per a la música*, que és rebutjat; compon l'òpera *Les Muses galants*, Mme. d'Épinay l'introdueix en l'ambient distingit i és nomenat secretari d'ambaixada a Venècia. Torna a París el 1744 i comença el seu tracte amb els **philosophes**, **Diderot** i **Enciclopèdia**; coneix per aquesta època a Thérèse Levasseur, una dona analfabeta a qui pren per companya per a tota la vida i amb qui tindrà cinc fills que seran dipositats tots en la Maternitat pública. El 1749 visitarà Diderot, que es troba a la presó de Vincennes, i pel camí llegeix en el «Mercur de France» la convocatòria d'un premi de moral per l'Acadèmia de Dijon, sobre el tema «Si l'establiment de les ciències i les arts han contribuït a depurar els costums».

La seva resposta en forma d'un «no» decidit, com a crítica als valors culturals de la societat del seu temps i als ideals **il·lustrats**, constitueix la seva primera obra important, *Discurs sobre les ciències i les arts*, premiada per l'Acadèmia i publicada el 1750. Aquí comença l'itinerari filosòfic de Rousseau. La temàtica d'aquesta primera obra és causa d'una intensa polèmica, que li dóna celebritat i que l'obliga, fins a cert punt, a prosseguir per la mateixa línia. Després de decidir guanyar-se la vida com a copista de música, es reconcilia amb el protestantisme i amb la ciutat de Ginebra i publica alguna òpera (*Le Devin du village*); el 1754 escriu *Discurs sobre l'origen i els fonaments de la desigualtat entre els homes*, també com a resposta a una nova convocatòria de l'Acadèmia de Dijon, que es pregunta «Quin és l'origen de la desigualtat entre els homes i si la llei natural la justifica»; aquesta segona obra, de major profunditat filosòfica que la primera, no resulta premiada, però Rousseau la publica a Amsterdam, el 1755, i la dedica a la república de Ginebra. En ella apunta la idea central del pensament de Rousseau: trobar en un mateix aquella part de natura que la societat encara no ha

empitjorat. **Voltaire** li comunica que ha rebut aquest «nou llibre contra el gènere humà», i l'hi agraeix. La seva actitud de negació i de reformador li fa sentir-se incòmode a París, i accepta que la seva amiga Mme. d'Épinay li cedeixi casa seva de camp, l'Ermitage, per retirar-se; allí treballa intensament, i ho fa després en Mont-Louis à Montmorency i més tard en el Petit-Château de Montmorency, on roman sis anys. Durant aquest període, alterat pels vaivens amorosos i les amistats trencades (amb Diderot, amb Voltaire), Rousseau escriu *Carta a*

Voltaire sobre la providència (1756) -en resposta al seu *Poema sobre el desastre de Lisboa-*, *Cartes morals a Sofia* (1757-1758), *Carta a d'Alembert sobre els espectacles* (1758) -en resposta a un article d'aquest, «Ginebra», en l'Enciclopèdia -, *Júlia o la nova Eloïsa* (1756-1760) -després d'enamorar-se de la seva neboda Sophie d'Houdetot-, *Emili* (1759-1761), *El contracte social* (1760-1761) i *Cartes autobiogràfiques a Malesherbes* (1762). És l'època de la seva millor producció literària, però les seves obres, sobretot *Emili* i *El contracte social*, són rebutjades a França i, per la primera d'elles, se li ordena presó. Rousseau, privat ja d'influències i amics, ha de fugir a Suïssa. Però Ginebra prohibeix també *Emili* i *El contracte social* i els envia a la foguera; altres països, ciutats o universitats prohibeixen així mateix les seves obres, i Rousseau es refugia en Môtiers-Travers, en Neuchâtel, sota la protecció de Frederic II de Prússia; adopta des de llavors el vestit armeni, i allí escriu *Carta a Christophe de Beaumont* (1763), en la que defensa les idees de *La professió de fe d'un vicari savoia*, inclosa en el llibre IV d'*Emili*, condemnat per l'arquebisbe de París. En *Cartes escrites des de la muntanya* (1764) rebutja el tracte que la ciutat de Ginebra atorga a les seves obres. L'hostilitat contra ell va creixent per onsevol: casa seva és apedregada per incitació del capellà de Môtiers; marxa a l'illa de Saint-Pierre i, finalment, accepta la invitació de **David Hume**, amic seu, per traslladar-se a Anglaterra. Instal·lat primer en Chiswick, el 1766, passa després a Wooton, però les tensions i el temor que porta dins fan que es senti perseguit i desconfiï fins i tot de Hume, i fugi angoixat d'Anglaterra tornant a França amb el nom de Renou. Vaga per França, es casa civilment amb Thérèse Levasseur, el 1768, i s'estableix a París el 1770 on roman fins a 1778; torna a copiar música, classifica herbes i escriu sobre botànica. Mentrestant ha publicat *Confessions* (1767-1771), escrites en bona part durant la seva estada a Anglaterra, i escriu i no acaba *Els somnis del passejant solitari*. Es trasllada el 1778 a Ermenonville, al castell del marquès de Girardin, on mor d'apoplexia. El 9 d'octubre de 1779, per decisió de l'Assemblea Constituent, les seves restes són traslladades al Panteó.

Rousseau és un filòsof **il·lustrat** que manté una postura crítica respecte de moltes de les idees acceptades en el seu temps; és, a més a més, per temperament, el filòsof per excel·lència del **romanticisme**. La seva biografia sembla explicar -i justificar- la seva obra. Discutit al llarg de tota la seva vida, va arribar a influir, no sols en idees, sinó també en costums i en gustos sobre els seus contemporanis: els francesos del seu temps van aprendre a valorar amb ell la natura, la vida al camp, la contemplació del paisatge; la divisa de la Revolució francesa -«llibertat, igualtat i fraternitat»- no estava lluny dels ideals polítics plasmats a les seves obres, i **Kant**, que va sentir una viva admiració per alguna de les seves idees, el va considerar «el Newton del món moral». La pedagogia moderna li deu algunes de les seves idees centrals.

Rousseau, filòsof il·lustrat de fet, per l'època a què pertany i per les idees comunes que comparteix amb molts dels *philosophes*, s'oposa, ja des del primer dels seus *Discursos*, a una de les idees fonamentals de la Il·lustració: els beneficis del saber. En el *Discurs sobre les ciències i les arts*, sosté sense pal·liatius la crítica a la civilització: els costums han degenerat en tots els pobles en la mateixa proporció amb què aquests s'han dedicat a les ciències. I, en el *Discurs sobre l'origen i els fonaments de la desigualtat entre els homes*, estén aquesta idea a la mateixa societat: és la societat l'origen dels mals de l'home i la que el corromp. Entre l'un i l'altre *Discurs* mitja el viatge a Venècia, com a secretari d'ambaixada, que el va introduir a la vida política. Rousseau aposta pel pessimisme per oposar-se a les teories optimistes de progrés dels enciclopedistes. De la teoria política que construeix en el segon dels *Discursos* i sobretot al *contracte social*, la posteritat farà judicis diversos: per a uns està en els orígens de la teoria política de la democràcia; per a altres s'alinea entre els reformadors visionaris.

Si l'home ha estat corromput per la societat, és necessari reflexionar sobre l'«**estat de natura**» del ser humà. Fins llavors, la hipòtesi de l'estat de natura, o estat natural de l'home, havia estat defensada, des de perspectives diferents i oposades pels patrocinatoris del **dret natural**, **Grocio** i **Pufendorf**, sobretot, i pels teòrics anglesos de la política del seu temps, **Hobbes** i **Locke**. Hobbes va veure en l'estat de natura l'estat de guerra de tots contra tots,

mentre que Locke veia en ell una situació en què la racionalitat feia desitjable la societat per preservar millor la llibertat i la propietat naturals. Els juristes del dret natural consideraven que els homes eren lliures i iguals en aquest estat de natura. Els uns i els altres van veure en el pacte o contracte el mitjà convencional d'establir la societat, que en tot cas és una situació millor. Rousseau dissenteix d'alguns d'aquests plantejaments. Recorre a la hipòtesi de l'estat de natura, no com a hipòtesi històrica (**veure cita**), sinó com a forma de plantejar, amb la contraposició natura/societat, -una forma d'entendre el present, contemplant-lo a un contrallum necessari- quants mals li han sobrevingut a l'home per la via de la societat: la natura és bona, la societat corromp. En aquesta l'home és esclau, dominat per una forma d'exercici del poder del més fort, com és la societat política (**veure cita**); en aquella, l'home era lliure, desitjós només de conservar la vida satisfent les seves necessitats naturals: sense necessitar el treball per viure, sense necessitar la llar, sense llenguatge, però sense guerres i sense necessitat alguna dels altres, encara que també sense cap desig de fer mal (**veure cita**). Rousseau descriu l'home natural en els termes del «bon salvatge», mite difós en la literatura del s. XVIII, basada en els llibres de descobriments geogràfics que van proliferar a partir del s. XVI, i barreja de barbàrie i estat idíl·lic. El gran avantatge d'aquest estat irracional era la presència de la igualtat moral o política, no de la natural (**veure cita**). El temps i el desenvolupament mateix de la natura humana - i, primer que res, la mateixa *perfectibilitat* de l'home, vertader pecat original del gènere humà i inevitable «font de totes les seves desgràcies»- han portat gradualment a l'home a la necessitat d'establir vincles socials, sortint de l'estat natural «per algun funest atzar». L'establiment de la propietat privada és el moment en què es trenca l'encant de l'estat natural: introduïda la propietat, s'introdueix la desigualtat moral (**veure cita**), i amb elles la societat, mitjançant el contracte social, que amb les seves lleis sanciona i perpetua la propietat privada i la divisió entre rics i pobres. Rousseau conclou que aquest tipus de desigualtat és contrària al **dret natural (veure cita)**.

Si la societat s'ha establert mitjançant un pacte, origen de la desigualtat entre els homes, li sembla evident, en contra de l'opinió comuna dels juristes que amb la teoria del contracte legitimen l'estat de coses existents, que el que ha de reformar-se és la mateixa teoria del pacte, no l'ordre social. La natura d'aquest pacte l'exposa al *Contracte social*.

El problema, per a Rousseau, està que, sent el pacte necessari, ha de ser tal que no anul·li la llibertat de l'estat de natura (amb el que ja pot versar l'orientació moral que dona a la seva resposta: si l'home ha d'acceptar lleis, les úniques lleis que no sols no suprimeixen la llibertat, sinó que la fan possible, són les lleis morals, la qual cosa manifesta, a més a més, les arrels morals de la societat), i pot formular-se de la següent paradoxal manera: Com pot l'home romandre lliure renunciant a la seva llibertat?

No hi ha contracte social possible sense l'existència d'una «voluntat general». Aquesta noció la desenvolupa Rousseau per primera vegada en l'article sobre «Economia política» de l'*Enciclopèdia*. Amb aquesta expressió -seva o de **Diderot**- al·ludeix a la imatge que el cos social, com a persona moral que és, igual com tot individu, ha de posseir un ànima que l'anima, una «voluntat», que no pot ser sinó «general»: l'interès *comú*, l'harmonia d'interessos, la «norma del més just». sotmetent-nos a ella, és possible cedir tota la llibertat i drets personals als altres i rebre, a canvi, els drets i la llibertat de tots els altres. El resultat d'aquest pacte, l'entrega total de tots a tots -la «alienació sense reserves»-, és el poble sobirà, el conjunt de ciutadans, que constitueixen el poder, la societat política o el **Estat (veure text)**.

En la concepció de l'Estat just de Rousseau hi ha una crida cap a l'interior de l'home: la moralitat és el que queda de l'estat primitiu de natura. D'aquí que l'acceptació de l'interès comú només sigui possible en una perspectiva de moralitat; és a dir, a través de l'educació per entendre el que és just.

En *Emili* exposa Rousseau el seu ideal pedagògic. Aquesta obra desenvolupa el tipus d'educació natural i negativa -«Tot surt bé de les mans del creador, tot degenera en les dels homes»- que rep un nen, Emili, alumne imaginari. Natural, perquè és allunyat de la convivència amb els altres (lluny de l'influx corruptor de la ciutat), és assistit per un educador, de vegades el

mateix Rousseau, que coneix profundament la psicologia humana i la del seu alumne, i que intentarà que sorgeixin lliurement del fons de la seva ànima els bons **criteris** morals no corromputs encara per la **societat**. Negativa, perquè ha de fer-se lluny de l'influx corruptor de la societat, en plena natura. Aquesta atenció individualitzada al nen porta com a conseqüència un principi pedagògic nou per a totes les pedagogies tradicionals: el nen no és un adult en miniatura, sinó un ésser humà que passa per les seves pròpies i peculiars fases de desenvolupament. L'educació natural que es dona al nen ha de consistir, en suma, a evitar tot el que, en la societat, tendeix a influir sobre la **personalitat** pròpia del nen. El gust (el judici) moral sorgirà de la **sensibilitat** degudament educada, igual com de la consciència sorgirà la raó. L'objectiu de l'educació és formar primer l'home, després al cap de família i després al ciutadà. L'*Emili* ha estat paradigma de corrents pedagògics posteriors, denominades «no directives».

Aquest mètode natural d'educació ni imposa ni impedeix la religió. Per això, el llibre IV d'*Emili* presenta la *Professió de fe d'un vicari savoia*, on Rousseau exposa les seves idees sobre la religió natural, el seu **deisme**, que cau lluny del **materialisme** i **ateisme** d'alguns il·lustrats: la verdadera religió sorgeix de l'interior de cadascú, no de les imposicions de les esglésies, i és més cosa del cor que de la intel·ligència: «Fill meu, mantén sempre en la teva ànima el desig que existeixi Déu i mai dubtaràs d'això». Aquesta religió interior és la de l'home; està, a més a més, la religió del ciutadà, que és la que estableix el poder civil i determina el sobirà: fonamentalment és la mateixa que la interior, amb l'afegit de l'obligació d'observar el contracte social i les lleis, i la imposició de la tolerància. Les religions establertes, com el **cristianisme**, són perniciosos per a la societat.

Obres

Enllaços:

<http://www.alcoberro.info/planes/rousseau0.htm>